

2016 Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri

International Turkic World Educational Sciences and Social Sciences Congress,
held in memory of Hodja Ahmet Yesevi year 2016

международном конгрессе тюркского мира по педагогике и общественным наукам,
посвященном памяти 2016 г. Ходжы ахмеда ясави

III. CİLT TÜRKOLOJİ

1-4 Aralık / December / декабря 2016

ISBN : 978-975-93505-5-0

TÜRK EĞİTİM-SEN GENEL MERKEZİ YAYINLARI

©Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi, 2016.

Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi yayınlarının tamamının veya bir kısmının yayımcının yazılı izni olmadan herhangi bir yolla çoğaltılması yasaktır. Yayınların fikri sorumluluğu ve imla tercihi yazarlarına aittir. Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi yayınlarında yer alan başka kaynaklardan alınmış tablo, resim ve benzeri şeylerin yasal kullanım sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yeşil, Yılmaz (Ed.)

2016 Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri 3. Cilt Türkoloji /

Yılmaz Yeşil

ISBN 978-975-93505-5-0

1. Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi, 3. Türkoloji, 3. Bildiri.

TÜRK EĞİTİM-SEN GENEL MERKEZİ YAYINLARI TÜRK DÜNYASI BİLDİRİLERİ DİZİSİ 03

Kapak ve Sayfa Tasarımı:

Fatih Taha AKALAN

İletişim Adresi:

Türk Eğitim-Sen Genel Merkezi

Erzurum Mahallesi Talatpaşa Bulvarı No:160 Kat:6 Cebeci/ANKARA

Tel: 0 312 424 09 60 (8 Hat) Belgegeçer: 0 312 424 09 68

Genel Ağ: <http://www.turkegitimsen.org.tr>

elmek: iletisim@turkegitimsen.org.tr

2016 Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi Bildirileri 2. Cilt Eğitim Bilimleri, Güngörler Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.'nde 500 adet basılmıştır.

(İvedik Organize Sanayi Bölgesi Matbaacılar Sitesi 559 Sok. No: 57, Yenimahalle / ANKARA

Tel: (0312) 394 28 82)

Ankara-2016

UAESEB / 2016-01 KODLU PROJENİN SONUÇ RAPORUDUR.

BİLİM DANIŞMA KURULU – Scientific Advisory Board

- Prof. Dr. Galip SEÇKİN Çukurova Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Sadi KURDAK Çukurova Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Münir YILDIRIM Çukurova Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet AKGÜN - Pamukkale Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Fezullah EROĞLU - Pamukkale Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Kasım İNCE - Pamukkale Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa ARSLAN - Pamukkale Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Yusuf KILIÇ - Pamukkale Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK - Pamukkale Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Nadim MACİT Ege Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Himmet KONUR Dokuz Eylül Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Sevil SARGIN - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Bahattin YALÇIN - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Vahdettin ENGİN - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Muzaffer DOĞAN Eskişehir Anadolu Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Ahmet KANLIDERE - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Okan YEŞİLOT - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Acar SEVİM - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Leyla COŞAN - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Osman ÖZKUZUDENLİ - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Murat DEMİRKAN - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Serdar SALMAN - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. İsmail USTA - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Zuhal KÜLTÜRAL - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Tuba ÇAVDAR KARATEPE - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Adil BEBEK - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Nesrin SARIAHMETOĞLU Mimar Sinan Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Bilgin AYDIN - İstanbul Medeniyet Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet AKALIN - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Suat ÜNAL - Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Bülent GÜVEN - Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Adnan BAKİ - Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Hikmet YAZICI - Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Suat UNGAN - Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ - Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet OKUR - Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU - Karadeniz Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Gülay Ögün BENZER - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Nuriye GARİPOĞLU - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Sebahat DENİZ - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa Sabri KÜÇÜKAŞÇI - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. TİĞİNÇE OKTAR - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Neslihan OKAKIN - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Cihangir DOĞAN - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mesut ŞEN - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE

Prof. Dr. Hayati BEŞİRLİ - Gazi Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Adnan SOFUOĞLU - Hacettepe Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Yaşar ŞENLER - Namık Kemal Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Belkıs ÖZKARA - Afyon Kocatepe Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Sadık SARISAMAN - Afyon Kocatepe Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Eren YÜRÜDÜR - Gaziosmanpaşa Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Salim GÖKÇEN - Erzincan Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Fatma AÇIK - Gazi Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Uwe BLAESİNG / HOLLANDA
Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ / GÜRCİSTAN
Prof. Dr. Aleksander KADİRBAYEV / RUSYA FEDERASYONU
Prof. Dr. Alikram ABDULLAYEV / Devlet İdarecilik Akademisi / AZERBAYCAN
Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA / RUSYA FEDERASYONU
Prof. Dr. Bernt BRENDEMEON / NORVEÇ
Prof. Dr. Fuad MEMMEDOV - Devlet İdarecilik Akademisi / AZERBAYCAN
Prof. Dr. Maria ÇİKİA - GÜRCİSTAN
Prof. Dr. Rüstem ŞÜKÜROV - RUSYA FEDERASYONU
Prof. Dr. Tacida HAFİZ - Priştine Üniversitesi / PRİŞTİNE / KOSOVA)
Prof. Dr. Bilgin Ünal İBRET - Kastamonu Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Eyüp AKMAN - Kastamonu Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet ATALAN - Kastamonu Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ - Kastamonu Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet FATİH KİRİŞÇİOĞLU - Gazi Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Selma YEL Gazi Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ Gazi Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA Kocaeli Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Ceylan Gazi UÇKUN Kocaeli Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa TALAS - Ömer Halisdemir Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. Hikmet KORAŞ - Ömer Halisdemir Üniversitesi / TÜRKİYE
Prof. Dr. İsa KORKMAZ Necmettin Erbakan Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Yüksel ÇELİK - Marmara Üniversitesi / TÜRKİYE
Doç. Dr. Elman NESİROV - Devlet İdarecilik Akademisi / AZERBAYCAN
Doç. Dr. Korkmaz MUSTAFAYEV - Diller Üniversitesi / AZERBAYCAN
Doç. Dr. Mürteza HASANOĞLU - Devlet İdarecilik Akademisi / AZERBAYCAN
Doç. Dr. Lemara SELENDİLİ / KIRIM - UKRAYNA
Dr. Nazim CAFEROV - UNEC / AZERBAYCAN
Dr. İrina KAYAN - POKROVSKAYA / UKRAYNA
Dr. Stale KNUDSEN / NORVEÇ
Dr. Yaşar DEMİR Starasbourg Üniversitesi / FRANSA

Sözde Anlatıcı

Supposed Narrator

Doç. Dr. Oktay YİVLİ *

Öz:

Anlatıcı; geçmişten günümüze masal, fıkra, öykü, roman gibi kurmaca anlatı türlerinin önemli bir aygıtı olagelmıştır. Masal ve meddah hikâyelerinin anlatıcısı gerçek bir kişiye roman ve modern öyküyle birlikte bu figür kurmaca dünyaya dâhil olur. Modern anlatılarda varlığını o, imgesel bir ses ya da figüral bir ses olarak sürdürür. Ne kadar biçim değiştirirse değiştirsin anlatıcı yine de anlatı üstüne yapılan çalışmaların odağında yer almayı devam ettirir. Gerek geleneksel çalışmalarda gerekse 1960'lardan sonra ortaya çıkan anlatı bilimsel çalışmalarda anlatıcı için çeşitli sınıflandırmalar ortaya çıkar.

Geleneksel paradigmaya daha çok birinci kişi anlatıcı, ikinci kişi anlatıcı, üçüncü kişi anlatıcı gibi kişi zamiri kökenli terimler egemen olmuştur. Oysa Amerikan ve Fransız anlatı bilimi içinde farklı bilim insanlarının çeşitli kategorileri mevcuttur ve bu kategoriler anlatılar üzerine yapılan çalışmalarda kullanılmaktadır. Yapısalci anlatı bilimin önemli ismi Gérard Genette anlatıcının bulunduğu yeri esas alarak dışöyküsel anlatıcı, içöyküsel anlatıcı, benöyküsel anlatıcı terimlerini önerir. Bunların yanı sıra çeşitli parametreler kullanılarak açık-kapalı anlatıcı, şahsi-gayri şahsi anlatıcı, her şeyi bilen-sınırlı bilen anlatıcı, güvenilir-güvenilmez anlatıcı gibi sınıflandırma girişimleri de olmuştur.

Bu bildiride edebiyat biliminde bilinenler tekrarlanmayacak, seçilmiş kurmaca metinler üzerinden *sözde anlatıcılık* olgusu kavramlaştırılmaya ve tanımlanmaya çalışılacaktır. Sözde anlatıcı, diğer kategorilere eklenecek bir olgu değil, geleneksel çalışmalarda ya da anlatı bilimsel çalışmalarda betimlenen bir anlatıcı figürünün yeni bir tezahürüdür. Modern öykü ve roman türlerinde sıklıkla karşımıza çıkan bu olguda okur; ilgili metnin birinci kişi anlatıcı, öteki adıyla benöyküsel anlatıcı tarafından aktarıldığını sanır. Oysa bu gibi durumlarda üçüncü kişi anlatıcı, öteki adıyla dışöyküsel anlatıcı anlatının tek otoritesi durumundadır. Bununla birlikte yetkili anlatıcı uzunca bir süre aradan çekilerek okurla karakteri yüz yüze bırakır. Böylesi durumlarda okur, karakterin kendi kendisine yaptığı konuşmadan ya da bilinç akışından hareket ederek onun birincil anlatıcı olduğu kuruntusuna kapılır. Sorgulanmadığı takdirde ortaya çıkmayacak olan bu olgu sözde anlatıcılık olarak tanımlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Anlatıcı, kurmaca anlatı, öykü, roman, masal.

* ,Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, oktayyivli@hotmail.com

Abstract:

From past to present narrator has always been a device of fiction narratives like tale, short story, novel. While narrators of tale and traditional stories are real person, this figure is included fiction world with novel and modern story. In modern narratives it continues to exist as an imaginary or figural voice. Narrator which it is discolored format continues to take place on focus of narrative studies. Both of in traditional studies and narratology studies narrator is divided into several classes.

Terms which are person pronoun origin like first person, second person third person becomes dominant to traditional paradigm. Whereas categories of several scientists are available in narratology and these categories are used in American and French narratology studies. Gérard Genette who is an important name of structuralist narratology recommends terms of heterodiegetic narrator, homodiegetic narrator, intratextual voice taking basis place of narrator. Also classification attempts like open-closed, personal-impersonal, omniscience-limited omniscient, reliable-unreliable have been.

In this report known will not be repeated, *supposed narrator* will attempt to conceptualize and be described with selected fictional texts. Supposed narrator is not phenomenon which will be added to other categories. It is a new manifestation of a narrator figure of traditional and narratology. On this phenomenon which located in novels and modern stories readers think that the text was transferred by first person narrator or intratextual voice. Whereas in such cases third person narrator or homodiegetic narrator is only authority of the narrative. At the same time authorized narrator pulled the break for a long time and it leaves face to face characters with readers. In this case looking monologue of the character or his stream of consciousness readers think that this character is primary narrator. This phenomenon which can real thought unless questioned has been described as a supposed narrator in this report.

Keywords: Narrator, fiction narrative, short story, novel, tale.

Giriş

Olayları okura anlatmakla yükümlü olan anlatıcı, ister görev sınırları daraltılmış ister genişletilmiş olsun her türlü anlatıda kendine yer bulur. Kimi zaman bedeni ve kimliğiyle beraber kimi zaman da bedensiz ama her daim anlatan bir ses olarak anlatısal türlerde okur karşısına çıkar. Bu türlü karakteristiklerinden ötürü kurgusal dünya içinde çeşitli tipler, konumlar edinir.

Öykü ve roman gibi modern kurmaca anlatılarda anlatıcının kimileyin yanıltıcı bir görünümle ortaya çıkıyor olması bildirinin hipotezini oluşturmaktadır. Böylesi durumlarda özellikle modernist ve postmodernist anlatısal metinlerde yazar tarafından bilinçli olarak anlatıcı üzerinde bir muğlaklık yaratılmakta, silik dış konturlarla sunulan anlatıcının tipi okur tarafından yanlış betimlenmektedir. Hikâye dünyası içinde saptanan bu anlatıcı tipi, yalnızca aldatici bir görünüşten ibaret olup asıl yetkili anlatıcı çoğunlukla eylem/karakter mimesisinin dışında konumlanmış bulunmaktadır.

Sözde anlatıcı terimiyle ifade edebileceğimiz bu kavram, yeni bir anlatıcı paradigmasının bir figürü olmayıp anlatı sesi bağlamında çeşitli ölçütlerden hareket edilerek türetilen ve okurun da uzlaşımlar üzerinden bildiği bir tipin yanlısına yaratan görüntüsüdür. Bu olguyu tatmin edici biçimde tanımlayabilmek için ilkin çeşitli anlatıcı konvansiyonları üzerinde durmak, ardından örnek metinler üzerinden bu görünümü betimlemek yerinde olacaktır.

A. Anlatıcı Kategorisi Gelenekleri

Anlatısal kurmaca çözümlemelerine ilişkin gerek Batı edebiyatı gerekse Türk edebiyatı alanında, anlatı sesi bağlamında birkaç farklı paradigmanın varlığı öteden beri bilinmektedir. Yapısalcı anlatı biliminin 1960'lardaki gelişiminden önce kurmaca çalışmalarına zamir kökenli anlatıcı kategorisi egemen olmuştur. Bugün için durgun bir görünüm sunan bu tipoloji "1. tekil kişi (ben)", "3. tekil kişi (o)", "2.

çoğul kişi (siz)” terimlerinden oluşur (Tekin 2002: 26). Bu uygulamada anlatan sesin çeşitlendiği izlenimi verilmekle birlikte anlatıcının farklı zamirleri kullanması, Genette’in (2011) sözüyle “dil bilgisel” ve “retorik” bir seçimden ibaret kalmaktadır. Bunun yanı sıra birinci tekil kişi terimi, kendinden “ben” diye söz eden birbirinden farklı iki anlatıcıyı ayırt edememektedir.

Başka bir geleneksel öneri; “hâkim anlatıcı”, “müşahit anlatıcı” ve “kahraman anlatıcı” olmak üzere anlatan sesi üçlü sınıflandırma içinde sunar (Aktaş 2000: 78-106). Geçmişte Türk öykü ve romanı üstüne yapılan çalışmalarda çokça kullanılan bu paradigmanın sıkıntılı yanı, anlatıcı ve bakış açısı kavramlarını aynı çatı altına sıkıştırmasıdır. Hikâyeyi anlatan ile kurmaca dünyaya bakan ve onu değerlendirenin aynı figür olduğunu öngören bu sınıflandırmanın, adı geçen iki anlatı olgusunun çatallaşmasını betimleme potansiyeli yoktur.

Geleneksel referansları olmakla birlikte modern anlatı formlarına da uygulanabilecek olan eklektik bir sınıflandırma; “gözlemci anlatıcı”, “özne anlatıcı” ve “çoğul anlatıcı” terimleri üzerinden öncekilere benzemeyen bir üçleme gerçekleştirir (Çetin 2007: 106-115). Bu önerideki farklılık, bir önceki paradigmadaki yer alan ilk iki tipi “gözlemci” ortak paydasında buluşturmaktır. Yenilik ise postmodernist anlatıların çözümlemesine yanıt verebilecek olan “çoğul anlatıcı” terimini içermesidir.

Yapısal anlatı biliminin önemli kuramcısı Genette “ses” kategorisi altına yerleştirdiği anlatıcıyı, “dış-öyküsel” ve “iç-öyküsel” olarak ikiye ayırır (2011: 247-252). Bunlar sırasıyla “heterodiegetik anlatı” ve “homodiegetik anlatı” terimleriyle ifade edilir. İlkinde anlatıcı, hikâye dünyası içinde yer almaz. İkinci tipteki anlatıcı ise başkarakter ya da ikincil bir karakter olarak hikâye dünyası içinde bulunur. Başkarakterin anlatıcı olduğu anlatılar ise “ben-öyküsel” (otodiegetik) olarak adlandırılır. Bu sınıflandırmanın görece üstünlüğü, anlatıcıyı bilgisine ya da kullandığı zamire bakarak değil, kurgusal dünyanın içinde olup olmamasına bakarak tanımlamasından kaynaklanır. “Phelan ve Booth, homodiegetik ve heterodiegetik anlatıcı terimleri yerine ‘karakter anlatıcı’ ve ‘karakter olmayan anlatıcı’ terimlerinin de kullanılabilirliğini belirtmiştir.” (Dervişcemaloğlu 2014: 127) İkilinin görüşüne göre anlatıcının, kendini kurmacada dramatize edip etmemesi önem kazanmakta ve göndermede bulunduğu yapısalcı sınıflamayı doğrulamaktadır.

Anlatı bilimsel karakter taşıyan bir başka öneri ise anlatan sesi, aktardığı hikâyede deneyim sahibi olup olmamasına bakarak kategorize eder. Buna göre anlatıcı ilkin “kavramsal” ve “deneysel” olarak, ardından deneysel anlatıcı “itirafçı” ve “tanık” olarak ikiye ayrılır (Yivli 2016: 495-500). Böylesi bir kavramlaştırmayla hikâye dünyası içinde yer alan iki tip anlatıcı birbirinden ayrıştırılır ve bu seslerin, anlattığı hikâyeye göre öznellik dereceleri saptanmış olur.

B. Sözde Anlatıcıyı Betimleme

1. Kısmi görünüm

Tomris Uyar’ın “Anlat Bana” öyküsü, rakamlarla birbirinden ayrıştırılarak beş bölüm hâlinde sunulmuştur (2014: 323-330). İlk bölüm dışöyküsel ya da kavramsal anlatıcının yorumuyla başlar. Dramatik sahneyle düzenlendiği için ikinci bölümde anlatıcı görünmez. Üçüncü bölümü kadın karakter anlatıyor gözükür. Dördüncü bölümde dışöyküsel/kavramsal anlatıcının sesi yeniden duyulur. Son bölüm diyaloglardan oluşmakla birlikte kavramsal anlatıcı, öykünün sondan bir önceki paragrafında ortaya çıkıp eylem mimesisini kendi sesiyle okura aktarır.

İkinci kısım, kadın ve erkek karakterler arasındaki konuşmalardan örüldüğüne ve nihai olarak bu diyalogun okura bir aracı tarafından aktarılmış olması gerektiğine göre anlatıcının buradaki konumu muğlaktır. Belirsizliği oluşturan şey, bölüm boyunca anlatan bir sesin duyulmaması ve karakterlerin konuşmalarını çerçevelemek ya da yorumlamak için olsun anlatıcının araya girmemesidir. Elbette bu konuşmaların biri tarafından hikâye formu içinde okura ulaştırıldığı kabul edilmesinden başlayarak parçada örtük anlatıcının bulunduğunu varsaymak gerekir. Peki, bu hangi tip anlatıcının temsilcisi

olarak metinde gizlenmiştir? Öyküyü başlatan dışöyküsel/kavramsal anlatıcı, bu kısımda görülmeyi istememiş ve retorik bir tercih yaparak diyalogların okur tarafından doğrudan işitilmesine izin vermiştir.

Bu bildiri açısından asıl sorunsalı oluşturan ise öykünün üçüncü parçasıdır. Çünkü tüm bölümde anlatma işi, olayların merkezinde bulunan kadın karaktere verilmiş gözükmeindedir. Böyle bir kullanım karşısında okurun bu anlatma sesini benöyküsel/itirafçı anlatıcı olarak tanımlaması şaşırtıcı değildir. Bunun kabulünden sonra yanıtlanması gereken ilk soru, kendi başına bir bütünlük oluşturan bir öyküde dışöyküsel/kavramsal anlatıcı tarafından başlatılan öykülemenin nasıl içöyküsel/deneysel bir anlatıcıya devredilebildiğidir. Diğer sorular ise bu bağlamda saptanan figüral anlatıcının yetkili olup olmadığı, yetkisinin bütün anlatıyı kapsayıp kapsamadığı ve örtük okura hikâye anlattığının bilincinde olup olmadığıdır. Özellikle son üç soruya verilecek olumlu yanıtlar okur tarafından yapılan betimlemeyi haklı çıkartacaktır.

Adı geçen öykünün yetkili anlatıcısı dışöyküsel/kavramsal karakterli olup üçüncü bölümde aslında yetkisini bir figür ile paylaşmamış, karakter kadar bilme konumuna geçerek onun bilincini *yansıtıcı* ya da *odak* olarak kullanmıştır. Demek ki bu bağlamda ortaya çıkan karakter sesi, yetkili bir anlatıcıya ait değildir. Tüm anlatıyı kapsamak bir yana ilgili kısımda bile kendisine anlatma yetkisi verilmemiştir. Bu yüzden herhangi düzeydeki bir okuru da hedefliyor değildir. Olan biten şudur, başkarakterin bilinci yetkili kavramsal anlatıcı tarafından görünür kılınmış ve onun zihninden hikâye dünyasına bakılmıştır. Bu yolla perspektifi ilgili bölüme egemen kılınmakla birlikte kurgusal karaktere anlatma işlevi yüklenmemiştir.

2. Bütünsel görünüm

Leylâ Erbil'in "Gecede" öyküsünün başkarakterleri Semra'nın sesi -araya kimi zaman başka sesler karışsa da- metin boyunca duyulur (1983: 2-18). Öykü, italik biçimde yazılan ve iç konuşmayı andıran bir paragrafla başlar ve bu tutum, öyküleme şimdisini kesintiye uğratan şekilde zaman zaman ortaya çıkarak bütün anlatısal metni kateder. Üstelik bunların çoğu diyalog formunda olup iki sesin birden duyulmasına olanak verecek şekilde düzenlenmiştir.

Rasim odakta olmak üzere hâlihazırda Semra'nın evinde konuk bulunan bir grup aydının betimlenmesiyle öyküleme sürerken araya başkarakterin anımsamaları üzerinden geçmiş girer. Şimdi'de aydın portresi eleştirilirken geçmişe dönüşlerde bir anlamda öz eleştiri yapılır.

İtalik kısımlarda konuşmalar -bunlar anımsanan karşılıklı konuşmalardır- anlatıcı yokmuş hissini verecek biçimde sunulur. Bu mümkün olmasa da diyaloglar birisinin denetiminden geçmeden okura ulaştırılıyor havası yaratılır. Öyküleme şimdisi aktarılırken yalnızca başkarakterin sesi duyulur. Anlatmanın kapsamı geçmişine içine aldığı kadını karakterin sesine başka karakterlerin sesleri de eklenir.

Adı geçen öyküyü bu şekilde betimledikten sonra olayların, benöyküsel/itirafçı bir anlatıcı tarafından okura aktarıldığı düşünülebilir. Ancak bu yorumu yanlışlayacak iki ipucu vardır. İlki, neredeyse metnin ortalarında okuru şaşkına çevirerek ortaya çıkan "Semra pencereye gitti." (12) tümcesidir. Tüm okurlar, kendilerine sunulan kurmaca anlatı uzlaşımından bilirler ki figüral anlatıcının, kendini dışarıdan hikâye etmesi olanaksızdır. Oysa bizi şaşırtan yukarıdaki uygulamada hem karakter, başka bir ses tarafından betimlenmiş hem de karakterin anlatma yetkisi bir an için elinden alınmıştır. Anlatıcının kim olduğu bağlamında kuşku yaratan ikinci belirti, daha çok iç konuşmalar biçiminde gerçekleşen ve italik olarak basılan bölümlerin figüral bir anlatıcı tarafından anlatılıp anlatılamayacağıdır. Hem anlatı geleneğini hem saf mantığı göz önüne getirdiğimizde bu tip bir anlatıcının iç konuşmayı okur katına taşıması söz konusu değildir. Saptanan bu iki olgu, metindeki yetkili anlatıcının ancak dışöyküsel/kavramsal olabileceğini ortaya koymaktadır.

3. Çoğul görünüm

Sözde anlatıcının bir başka görünümü çoğul biçimde gerçekleşmektedir. Son dönem Türk romanında yaygın olarak kullanılan bu teknik, kimi zaman yalın olarak belirtmekte kimi zaman da karmaşık biçimde düzenlenmektedir. Bu görünüm için Adalet Ağaoğlu'nun (2012) *Bir Düşün Gecesi* romanı tipik bir örnek oluşturmakta, metin karmaşık yapısıyla anlatıcı sorunsalı yaratmaktadır.

Adı geçen roman şu sözlerle başlar: “İntihar etmeyeceksek içelim bari!” / Tezel. Az önce devetabanının dibine bıraktığı içki bardağından boşalan eli titriyor. Ailenin anlayışlı damadı olarak hemen Tezel'in yardımına koşmam gerek.” (1) Tezel'in söylemiş olduğu ilk tümcenin -klasik bir çerçeveleme ifadesine sahip olmasa da- pasajın son tümcesinde varlığını belli eden Ömer tarafından aktarıldığı anlaşılır. Çünkü Ömer'in söylemi, Tezel'in söylemini sarmalamış durumdadır; başka türlü söylersek ilk söylemin düzeyi ikincisinin üstünde bulunmaktadır. Romanın alıntıyı izleyen tümcelerinde Ömer, Tezel'i dışarıdan yorumlamayı sürdürür, onun konuşmalarını bildirir, kendi yaşamından ve eşi Aysel'den söz eder, bir yandan da Aysen'in düşünününü yansıtır. *Bir Düşün Gecesi*'ndeki bu bildirişim düzenine bakarak Ömer'in anlatıcı olduğu ve romanın içöyküsel/deneysel bir anlatıcı tarafından hikâye edildiği çıkarsanabilir.

Oysa anlatının ilerleyen sayfalarında karşımıza çıkan “Tezel'in gece yolculuğu” (25) kısmı bu yargının gözden geçirilmesi gerektiğini düşündürür. Çünkü «Park Otel'in barında hava kararana dek kaldım.» tümcesiyle başlayıp on dokuz sayfa boyunca süren kısımda doğrudan Tezel'in anlatan sesi duyulur. Başlığın da ima ettiği gibi bir anlamda bu parçanın anlatım yetkisi Tezel'e verilmiştir. Hâl böyle olunca anlatıcıyla ilgili olarak bir önceki paragrafta öne sürülen düşüncenin en azından kısmi olarak yanlışlanması gerekir. İlgili kısımda yetkilendirilmediğine göre Ömer'in artık anlatıcı olduğu söylenemez. Ancak Tezel de kendinin yanı sıra ötekilerden de söz ettiğine göre bir içöyküsel/deneysel anlatıcının hâlen işbaşında olduğu öne sürülebilir.

Romanın ikinci bölümünün ilk iki sayfasında Ömer anlatıcı olarak belirtmekle birlikte “Tezel'in uzun konuşması” (47) kısmından itibaren anlatma yetkisinin Tezel'e verildiği sanısı oluşur. Oysa Ömer'in bu bölümdeki son doğrudan sözünü taşıyan “Sanki Tezel'le uzun bir konuşmaya dalmışız gibi yapıyorum.” (46) tümcesini yorumladığımızda bu saptamanın yerinde olmadığı ortaya çıkar. Vurgulanan bağlamdaki “yapmak” fiili, bu monoloğun yapay olduğunu, bu sözel kompozisyonun Ömer tarafından düzenlendiğini ifşa eder. Demek ki ortada gerçek bir konuşma yoktur, Tezel adına Ömer konuşmaktadır. Eğer durum tam olarak böyleyse anlatıcının değişmediğini, Tezel adı üzerinden bu kısımda bir yanlışlama yaratıldığını değerlendirebiliriz.

Üçüncü bölüm bir öncekine benzer biçimde başlar. Ancak “Dur bakalım, beni hâlâ yakışıklı bulmandan ötürü ne kadar sevdiğimi göstermek için ikimize birer içki daha geti...” (82) sözünü Ömer bitirmeden “Hep o yolculuk” adlı kısımda yeniden Tezel'le, onun bilinciyle karşılaşırız. Bu kez Tezel'in zihni, odak olarak seçildiği için anlatma yetkisi ikiye bölünmüş gözükür ve anlatıcı üzerinde bir belirsizlik oluşur. Bundan sonraki her bölüm, Ömer'in anlatma sesiyle açılır, benzetme eğer yerindeyse onun davetliler üzerinde gezdirmekte olduğu hayalî kameranın kadrajına giren -sırasıyla- Gönül Hanım, İlhan, Fitnat Hanım, Tuncer, Nuriş Hanım ve Aysen'in bilinçleri görünür kılınır ve ilgili kısımlarda anlatma onların bilinçleri üzerinden yürütülür. Bu bağlamda kural dışı olan tek durumu, dokuzuncu bölümün sonlarında İrtibat Subayı Ertürk'e ayrılan kısım içerir. Bu örnekte bilincin doğrudan aktarımının yerini anı defteri almış, adı geçen günlüğün (?) kimi kesitleri romana aktarılmış gözükmektedir.

Romanı anlatıcı bağlamında bu şekilde betimledikten sonra kimi sorunsalları tartışmanın artık sırasındır. Bunun için peş peşe sıralanan şu soruların yanıtlanması zorunlu gözükmektedir. Romanın yetkili anlatıcısı kimdir? Anı defteri romana kimin tarafından montajlanmıştır? Roman kimi zaman yetkili figüral anlatıcı, kimi zaman diğer karakterlerin bilinçleri yansıtılarak mı anlatılmaktadır? Eğer durum böyleyse edebî uyuşmaya göre ancak dışöyküsel/kavramsal anlatıcının yapabileceği bilincin aktarımı işini, içöyküsel/deneysel anlatıcı nasıl başarabilmiştir?

Başat/egemen olarak anlatı boyunca onun sesini duyduğumuza göre *Bir Düşün Gecesi* romanının yetkili anlatıcısının, hem kendini hem de başkalarını dramatize edebilen Ömer olduğunu söyleyebiliriz. Peki, anlatılan hikâyenin içinde bir figür olarak yer alan Ömer, nasıl olup da öteki karakterlerin zihinlerine girebilmektedir? Bunun yanıtlanması için dokuzuncu bölüme gitmek gerekir. Bu bölümde Ömer'in Tezel'e dönük söylediği «Kötü bir roman yazıyorum.» ve ardından gelen «Aslında bu romanın hiç başkisi yok.» tümceleri anlatıcı bağlamında yaratılan sorunsalın çözümü bakımından yararlı bir ayrıntı içermektedir (277). Buradan anlaşıldığına göre her bölümde ortaya çıkan ve kurmaca geleneğinden hareketle yansıtıcı olarak değerlendirdiğimiz onca karakterin monoloğu, romanın dışında konumlanıp ona egemen olan bir dışöyküsel/kavramsal anlatıcı tarafından düzenlenmeyip hikâye dünyası içinde bulunan ve anlatıcılık görevini üstlenen içöyküsel/deneysel bir anlatıcının kurgusundan ibarettir. Öteki karakterlerin zihinleri içöyküsel anlatıcı tarafından okura aktarılamayacağı için bütün bu iç konuşmaların Ömer tarafından uydurulduğu ortaya çıkmaktadır. Zira romanın henüz girişinde Tezel'in monoloğu kastedilerek figüral anlatıcı tarafından kullanılan “yapmak” fiili önseme'yi andırır biçimde okur için hazırlanan oyunu erken biçimde haber verir. Elbette, Ömer'in anlatıda bu şekilde davranması, onu Wayne C. Booth'un (2012) tanımladığı anlamda *güvenilmez anlatıcı* yapmaktadır.

Sıra, Ertürk'e ait günlüğün kim tarafından ve nasıl romana montajlandığındadır. Bunun düşümü yine Ömer'in şu sözleriyle çözülür: “Böylece Ertürk'ün anılarını yazdığını sandığım bir defterin sayfalarını çok gerilerden başlatmak, işin içine bir de Sumida katmak zorunda kaldım.” (304) Bu alıntıdan sonra “hatıra defteri”nin Ömer tarafından düşünülen bir hile olduğu, öteki karakterlerin bilinç aktarımları gibi bunun da bir yapıtıdan ibaret olduğu anlaşılıyor.

Sonuç

Üç farklı biçimde kurmaca anlatılarda karşımıza çıkan sözde anlatıcının ilk görünümü kısmidir. Tomris Uyar'dan alınıp incelenen örnekte de görüldüğü gibi anlatının tamamında değil, bir bölümünde ortaya çıkmış ve okuru ancak kısmen manipüle edebilmiştir. Bu örnekte öykünün yetkili anlatıcısı dışöyküsel/ kavramsal olup hikâye dünyası dışında yer almaktadır. Ancak retorik bir seçim yapılarak öykünün üçüncü bölümünde kavramsal anlatıcının sesi kısalmış ve okurun, karakterin bilincini görmesine ve iç sesini duymasına izin verilmiştir.

Leylâ Erbil'den incelenen kısa anlatıda sözde anlatıcı bütünsel bir görünüm kazanıp öykünün tamamına egemen olmuş gözükmemektedir. Kimi karakterlerin sesinin duyulur olmasına göz yummakla birlikte öyküleme boyunca esas olarak başkarakterin sesi işitilir. Gerek iç konuşmaların henüz yaşanmaktayken figüral anlatıcı tarafından aktarılamayacak oluşu gerekse başkarakterin dışarıdan betimlenmesi bu görünümün aldatıcı olduğunu bize gösterir. Naif okurun atlayabileceği bu iki bulgudan anlaşılabilir şudur, öyküde yetkili olan benöyküsel değil, dışöyküsel bir anlatıcıdır. Öykünün merkezinde bulunan figürün, bu metindeki konumu sözde anlatıcılıktır.

İlk bakışta *Bir Düşün Gecesi* romanı, Ömer'in yanı sıra pek çok karakterin anlatan sesini barındırıyor sanısı uyandırmaktadır. Bu sesler arasında bir hiyerarşi bulunup bulunmadığı noktada romana yeniden bakıldığında Ömer'in tonunun diğerlerine oranla daha baskın olduğu, anlatım konumu bakımından yine aynı karakterin diğerlerinin üstünde yer aldığı anlaşılabilir. Romana son bakışta ise seslerini doğrudan işittiğimizi sandığımız karakterlerin dışöyküsel/ kavramsal bir anlatıcı tarafından yansıtıcı olarak kullanılmadığı, onların iç konuşmalarının Ömer tarafından uydurulduğu ortaya çıkmaktadır. Sorunsalın çözülmesiyle birlikte anlatma işlevini üstlenenin roman boyunca egemen sesini duyduğumuz figüral anlatıcı olduğu ve yetkili sanılan diğer sekiz karakterin romanda sözde anlatıcı konumunda bulunduğu anlaşılabilir.

Öykü ve roman gibi modern kurmaca anlatılarda yer alan bir ya da birden fazla figürün, yetkili anlatıcı olmadıkları hâlde metnin bir kısmında ya da bütününde öyleymiş gibi davranmaları sözde anlatıcılığı doğurmaktadır. Gerçeklikle bağı bulunmayan bu anlatısal görünüm, dışöyküsel/kavramsal

ya da içöyküsel/deneysel bir anlatıcı eliyle yaratılmakta; ötekiler gibi bu teknik de okuru kurmacadan yapılan oyun dünyasına çağırmaktadır.

Kaynakça

- Ağaoğlu, Adalet. *Bir Düşün Gecesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012.
- Aktaş, Şerif. *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Booth, Wayne C. *Kurmacanın Retoriği*. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Çetin, Nurullah. *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap, 2007.
- Dervişcemaloğlu, Bahar. *Anlatıbilime Giriş*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Erbil, Leylâ. *Gecede*. İstanbul: Adam Yayınları, 1983.
- Genette, Gérard. *Anlatının Söylemi: Yöntem Hakkında Bir Deneme*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2011.
- Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı 1 (Romanın Unsurları)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2002.
- Uyar, Tomris. *Bütün Öyküleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.
- Yivli, Oktay. “Anlatıcı ve Perspektifte Yeni Bir Sınıflandırma Girişimi”, *II. Uluslararası Türk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*: 494-505. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları, 2016.